STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02110

MOMENTEN

Sholem Asch

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש

מאמענטען

Моментенъ Разск. Шолемъ Ашъ

Типо-Лит. Ф. Баумритера Красинская площ. 6.
ВАРШАВА
1909.

די ערשטע טעג...

היינט דעם 22-טען מערץ, אין יאהר 1905 (דאס ערשטע מאל אודאי אין מיין לעבען ווי איך שרייב א דאטע) בין איך אין קוטנע. דאס וויכטיגסטע וואס איז היינט אין מיין טאג, איז דאס, וואס איך האב בעקוקט די קערפער פון די געהרג'טע פויערים, וואס די זעלנער האבען געשאסען אין לאנענט. זיי זענען געלעגען אין דעם טויטען-שטיבעל אין שפיטאל, וויפיעל ווייס איך נישט, צו 10, צו 12, איך האב נור געזעהען ליגען. נור עפעס שוין נישט קיין מענשען, נור ווי לאלקעס אנגעפילט מיט שטרוי, אנגעטהון אין פויערישע קליידער... די פנים'ער זענען געווען ראנירט. עס האט אויף מיר א שרעקליכען איינדרוק געמאכט. נור נאך מעהר, דאס וואס דער טויט (איך מיין די טויטע מענשען) איז געווען אנגעטהון אין גראבע, פערשמוצטע פויערישע קליידער... מיין אויג האט געזוכט ווייסע לייווענד... צווישען די געהרג'טע איז אויך געווען א פויעריש איינגעל פון א יאהר 14. זיין יונג, לאבעסדיגער אויסקוק האט עפעס גאר נישט הארמאנירט מיט דעם געלען, שרעקליכען, ערנסטען און שווייגענדיגען טויט, וואס איז געלעגען אויסגעגאסען אויף זיין פנים... געלע גראבע שוויי-

גענדיגע הענד פערלייגט איינע אויף די צווייטע, — מעהר האב איך נישט געזעהען. פויערטעס און פויערים ארום האבען מיר פערשטעלט. דער לעבעדיגער האט שטיל געשוויגען. די עולה האט אין יעדענס הארץ געברענט. און דאך האבען זיי געשוויגען. די קרעכצען, דאס געוויין פון די ווייבער האט געשטערט די גרויזאמקייט פון די נקמה, וואס די לעבעדיגע נעהמען פון די מערדערס מיט זייער שטיל־שווייגען...

די ערשטע הרוגים אויפ'ן פוילישען פעלד, וואס מיינע אויגען האבען געזעהען.

דאנערשטאג, דעם 24־טען.

היינט בין איך געווען אויף די לויה פון די ניין געהרג'טע פויערים, אין קוטנע.

איך בין געווען אונטער א שרעקליכען איינדרוק. די שררים האבען געטראגען די טרומנעס, דאס פאלק איז געגאנגען קאפ איבער'ס קאפ און האבען שטיל געשוויגען. יודען זענען וועהר פיעל מיטגעגאנגען אין די היט אנגעטהון. אלע האבען געוויינט אין דער שטיל. אן ערנסטע הארמאניע האט אלע צוזאמענגעבונדען, און עס האט זיך געדאכט, אז זיי נעהמען נקמה פון די מערדער מיט זייער שטיל־שווייגען. אם שטארקסטען האט אויף מיר דעם איינדרוק געמאכט דאס רעליגיעזע געזאנג פון די גייסטליכע און פאלק. איך האב עפיס אנגעהויבען צו גלויבען, אז די מענשען גלויבען, אז עס איז דא ווער, וואס וועט זיך אננעהמען פאר זייער קריוודע... און איך האב געוואלט גלויבען, און האב געגלויבט, אז עס איז דא ווער, אז די וועלט איז

נישט הפקר. דאָס געזאַנג האָט מיך זעהר געצוואונגען — און איך בין נאָכגעגאַנגען. די יודען אין די היט צוזאַמען מיט די מאַסע מענשען — האָט מיך עפּעס געפּרעסט, און מיך טרויריג־גוטיג געמאַכט. עפּעס ווילט זיך אַזוי זיין אין איינעם, געהערען צו וועמען...

די מאַמע פון דעם געהרג'עטען יונגעל, די פויערטע, האָט געוויינט: „ווי וועל איך קוקען אויף זיין געדעקט בעט?!“ מיך האָבען די ווערטער דערמאַנט זעהר פיעל מוטערליכעס — (איך האָב מיך דערמאָנט אָן מיין מאַמע, זי איז אין אַמעריקאַ — איך בין דאָ —) און, אַך, גאָט, ווי שיין איז דיין וועלט, און וויפיעל צרות געפינט זיך אין דיין וועלט!

איך ליעב זעהר דאָס פויערען־פאָלק. ביי זיי איז דאָס נאָך אַזוי ערנסט, אַזוי ערנסט, און פּראָסט ווי די ערד אַליין!

פינפטער אַפּריל.

איך בין אין וואַרשוי.

לעבעדיג איז אויף די גאַסען. טויזענדער לויפען און זענען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם...

אין פּאַוויאַק (אַ טורמע, וואו עס זיצען פּאָליטישע געפאַנגענע) איז געשטאָרבען איינער פון די פּאָליטישע אַרעסטירטע. טויזענדער האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען פאַר'ן פּאַוויאַק און פערלאַנגען דעם טויטען. זעלנער זענען בעפאַלען דעם עולם און אָנגעהויבען צו שיסען. דער עולם איז געשטאַנען ווי אַ וואַנד, און עס זענען געפאַלען איין קאָפּ נאָכ'ן צווייטען...

אַ פערוואונדעטען האָב איך געזעהען. די קויל איז איהם אין בויך אַריין, דאָס בלוט האָט זיך געגאָסען, ער איז אומגעפאַלען, דער

פּאָליציייסקער איז צו איהם צו און האָט איהם געשלאָגען. דאָך זיין פערלאנג איז אויף זיינע ליפּען געלעגען, ביז דער שכל האָט איהם נישט פערלאָזט...

בין איך געגאנגען ווייטער, האָב איך געטראָפען א משוגענעם זעלנער, א צוריקגעקומענעם פון דער מלחמה, מיט א הויכען פוטערען הוט, און א דאַר אויסגעמאָגערט פנים, וואָס די אויגען האָבען זיך (האָט זיך געדאכט) געקאַליטשעט צווישען צוויי דאַרע ביינער. דער משוגענער האָט זיך געוואַקעלט אַהין און צוריק, און עפּעס געריעדט צו זיך. ער האָט מעהר דעם איינדרוק געמאכט פון א שיכּור'ן אידען ווי פון א משוגענעם...

א משוגענער אין א זעלנערישען מאַנטעל!
א נרדף אין א זעלנערישען מאַנטעל!
ווי טרויריג דאָס איז!

מיט 2 שעה שפּעטער.

איך בין געגאַנגען אין גאַס, טויזענדער אידען זיך אַהין צום פּאוויאַק, קיינער ווייסט נישט, אויב ער וועט צוריק קומען. די אלע זענען גרייט מקריב צו זיין זיך אויף קדוש השם. מיט געוואַלד אַרויסבעקומען דעם טויטען.

א מלחמה בעשאַפען העלדען...

אויף דער נאַכט.

איך געדענק שוין נישט אויף וועלכע גאַס. איך ווייס נישט מעהר א שמאָלע גאַס, צוויי הויכע ציילען הייזער שטעהען שטום.

אין די עקן שטעהען זעלנער מיט ביקסען, לאָזען נישט אַדורך. פֿון
איין זייט איז בעלייגט מיט זעלנער, און אין דער גאַס האָט מען
אַריינגעקריגען אַ טהייל פֿון „עולם", זעלנער מיט געוועהר יאָגען, ווער
עס קען כאַפּט זיך אַריין אין די טהויערען. די סטרוזשעס האָבען
די טהויערען פֿערשלאָסען, און לאָזען נישט אַריין. אויף די גאַסען
לויפֿען נאָך אַרום איינציגע יונגע מענשען, וואָס האָבען זיך נישט גע־
קענט אַרויסקריגען, און מיט דעם בעוואוסטזיין, אַז אָט פֿאַלען זיי פֿון די
קוילען, לויפֿען זיי ווי משוגעים אַרום, זוכענדיג ערגיץ אַן אָרט זיך צו
בעשיצען. איינער, אַ יונגער מענש, איז אָנגעקומען צו אונזער טהויער.
מיר האָבען איהם געזעהען דורך אונזער פֿענסטעריל. מיט די אויגען
האָט ער געבעטען, אַז מען זאָל איהם אויפֿעפֿענען. מיר אָבער האָבען
דעם שליסעל נישט געהאַט. מיר האָבען געפּרופּט די טהיר צו צו־
ברעכען — אָבער אונמעגליך. און ער שטעהט פֿאַר'ן טהויער, קוקט
מיט די אויגען און בעט זיך שטום... איך בייס די נעגעל פֿון מיינע
פֿינגער . . .

אָט! עס האָט זיך געהערט אַ שיסעריי.
עפּעס וואָס איז אַנידערגעפֿאַלען פֿאַר אונזער טהויער...
איך האָב נור געהערט דאָס לעצטע וואָרט: גאָט!

ביי-נאַכט.

איך האָב דעם לופֿטשיק פֿון מיין פֿענסטער אויפֿגעעפֿענט:
עס איז שוין גאָר שפּעט אין דער נאַכט. איך שטעה אין
פֿענסטער. מיין פֿענסטער איז אויף אַ פֿינפֿטען שטאָק — ביי
טאָג זעהט מען דעכער, קוימענס איבער קוימענס. די נאַכט איז

שווארץ, ווי אין א ים. אין די שווארצע נאכט קען איך נור אפ-שיידען די שווארצע הויכע שאטען פון די פאבריקען-קוימענס. איך הער א געוואלד. — מענשען לויפען. דעם אויער רייסט דורך אן עכא פון א שיסעריי.

איך האב דעם לופטשיק צוריק צוגעמאכט...

עס איז נאכט. אימיצער קלאפט אין מיין טהיר.

— ערלויבט.

עס קומט אריין מיין חבר אברהם. ער ווינקט צו מיר. „וואס איז?"

— ווילסט געהן?

— וואו?

— דארט אהין...

דעם „דארט" האב איך שוין פערשטאנען וואס ער מיינט און איך האב איהם ערשטוינט אנגעקוקט.

ער האט פערשטאנען, וואס איך מיין.

— עס שאדעט נישט, זאגט ער, דו געהסט מיט מיר.

און מיר זענען געגאנגען.

איך געדענק ניט ווי און וואוהין. ער האט מיך ערגיץ וואו אין די יודישע גאסען פערפיהרט, אריין מיט מיר אין א לאנגען, שווארצען קארידאר, דערנאך אויף טרעפען, און ארום אונז איז אזוי שווארץ געווען. דאכט זיך, אז נישט די רוסישע ביוראקראטיע איז עס אימשטאנד צו געפינען, ניט אפילו דער סאמע טייפעל אליין. ארויפ-געהענדיג אויף די טרעפען, האט מיין הארץ געקלאפט. אט דא קום איך אן אין ריכטיגען „מקור"...

מיין חבר האט ערגיץ וואו אנגעקלאפט צי אין א טהיר, צי אין א וואנד, געגעבען א פראל און א טהיר האט זיך געעפענט.

מיר זענען אין א קליין פינסטער שטיבעל, וואס דער פלאם פון דעם ברענענדיגען לעמפיל איז פערטרונקען געווארען אין א וואלקען רויך פון פאפיראסען און קעפ. איידער מיר זענען אריין, זעהט זיך אויס, האט מען געמוזט זיין פערנומען אין זעהר א ערנסטען שמועס, נאר ביי אונזער אריינקומען איז דער שמועס געווארען איבערגעהאקט, און עס איז זעהר שטיל געווארען.

איינער האט אויפ'ן צווייטען געקוקט.

אויף א בעט, ביי א קליין טישעל איז געזעסען א פריילין מיט זעהר שווארצע האר, ארום איהר האבען זיך יעצט ארומגעקליבען א פאר יונגע לייט און מען האט זיך אנגעהויבען צו סוד'ען.

אין דער קופקע איז אויך אריין מיין חבר אברהם, ער האט עפעס זעהר ערנסט גע'שענה'ט, מעהר מיט די הענד, ווי מיט'ן מויל. איינינע האבען פראטעסטירט, דאך, נאך א לאנגע ווילע האט זיך דאס פריילין אבגערופען:

— חברים, רעדט ווייטער!

ווי עס האט זיך דערנאך ארויסגעוויזען, האט מען גערעדט וועגען א גראנדיאזער מאניפעסטאציע אויף מארגען צום צעהנטען פאווליאן, פאדערן די קערפער פון די טויט-גערייכטע חברים: יענקל'ס און נאך אנדערע.

אין א ווינקעל איז געזעסען איינער א יונגערמאן, זעהר מארנע אנגעטהון. (דערנאך בין איך געוואהר געווארען, אז עס איז א זעלנער פון שלאם) און האט דערצעהלט פון דער נאכט, ווען מען האט יענקל'ן זיין רעכט'ס געטהון.

זיכער, מיט רוהיגע טריט איז יענקעל געגאַנגען, געפֿיהרט צווי־שען די צוויי זעלנער צו דער תליה, און שטעהענדיג אויף דער תליה, איידער דער תליון האָט איהם דעם שטריק איבער'ן האַלז פֿאַרלייגט, האָט ער זיך געווענדט צו די זעלנער, צו די אָפֿיציערען:

„זעהט, מענשען זענען זיך מוסר נפש, געהען מיט זיכערע טריט צום טויט, קעמפֿענדיג פֿאַר די פֿרייהייט, פֿאַר אַ בעסערע צוקונפֿט, פֿאַר אונז, און פֿאַר אייך...

דער אָפֿיציער האָט געהייסען פֿויקען אַז מען זאָל נישט הערען, וואָס ער רעדט. נור דער זעלנער פֿון דער פֿויק, האָט זיך אַ מינוט פֿערוויילערט, געוואָלט הפנים אויסהערען, וואָס טראַכט אַ מענש פֿאַר'ן טויט.

און עס האָט זיך נאָך געהערט זיין קול...

— באַם־מ־מ־ם — האָט די פֿויק געקלאַפּט.

און שוין — אַ לאַנגער חאָרכעל, אַ צאַפּלען מיט די פֿיס. און פֿאַר אונזערע אויגען האָט שוין געהאַנגען אַ טויטער קערפּער, איינ־געוויקעלט אין אַ קאַפּאָטע, טויט און שטום, נור מיט אַ טיעפֿען סוד פֿון „יענער וועלט“...

נאָך יענקל'ען האָט מען אַרויסגעפֿיהרט אַ צווייטען בחור, וועלכען מען האָט געהאַט בעשולדיגט, אַז ער האָט געשאָסען אויף אַ קאָזאַק.

דאָס איז נאָך געווען אַ יונג קינד, פֿון אַ יאָהר 17—18, בלייך אויפֿ'ן פּנים, דאַר, און שרעקליך שוואַרצע אויגען, וועלכע האָבען זיך געוואָרפֿען אין זיין בלייך פּנים ווי מייז־לעכער. די אימה פֿאַר'ן טויט איז איהם געלעגען אויפֿ'ן פּנים. ניין, ער איז נאָך ניט געווען צוגע־גרייט צום טויט, נאָר פֿערשטאַנען האָט ער די שרעקליכקייט פֿון דע

אויפהערען צו זיין, און ער האט געוואלט לעבען, ווייטער לעבען, אין א פינסטערען קערקער, אבי נאר די האפנונג ניט צו פערלירען, לעבען.

ניט געהן האט ער געוואלט צום טויט, האט ער זיך פאר די וואנד געכאפט, און געמאכט שרעקליכע געוואלדען...

נור די געוואלדען זענען געווען אזוי אונמענשליך, אזוי שרעקליך און אזוי גרויזאם, אז די האר פון קאפ האבען זיך אויפגעשטעלט, דאס גאנצע שרעקליכקייט פון א מענש, ווען ער דערזעהט דעם טויט פאר זיך, איז געווען אין זיין געשריי.

— מאמע... לעבען... מאמע... מאמ...

פון די געוואלדען האט זיך דאס גאנצע פעסטונג אויפגעכאפט, ווייבער און קינדער האבען זיך אין די פענסטער געוויזען. מען דערצעהלט, אז לאנג, שוין זעהר לאנג, האט מען ניט געהערט אין שלאס אזעלכע געוואלדען.

צוויי קאזאקען האבען איהם פאר די האר אנגענומען. די איבריגע ביי די הענד און פיס און האבען איהם צו דער תליה געטראגען.

און די פויק האט געקלאפט, הויך, שטארק, וואס אמאל העכער, שטארקער, נאר דעם אונגליקליכענס געוואלדען האט עס ניט געקענט פארטויבען.

אז מען האט איהם אויף דער תליה אנידערגעשטעלט, האבען זיך די פיס איהם הינטער זיך געבראכען, און ער איז געפאלען הינטער זיך, האבען איהם צוויי קאזאקען דעם קאפ מיט געוואלד הינטער דער פעטליע אריינגעשטעלט...

— מאמע... מאמ... — האט זיך נאך געהערט דאס לעצטע מאל דער אויסרוף פון אונטער דעם תליון'ס שווערד.

אין אַ מינוט אַרום האָט שוין אַ מענש — אַ שמאַטע גע־האַנגען, און איז שוין וועהר שטיל, וועהר רוהיג געוועזן...

דער עולם האָט די „מעשיות" אויסגעהערט שטיל, אָבער דאָך גענוג גלייכגילטיג; זעהט זיך אויס, אַז זיי זענען געוואָהנט מיט אַזעלכע „מעשיות" און עס מאַכט שוין אויף זיי קיין איינדרוק ניט.

דער עולם האָט זיך יעצט גענומען האַנדלען איבער דעם, ווי טעכניש די מאַניפעסטאַציע אויסצופיהרען, צו פערשטענדיגען זיך מיט אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, א. ד. ג.

אינדעם קלאַפּט מען אין טהיר.

דער עולם ווערט שטיל.

מען גיט אַ פּאַראָל און אַ קליין מענשיל גיט אַ קום אַריין און פיהרט מיט נאָך וועמען דאָרט. מען רוימט זיך עפּיס

עס ווערט נעהר שטיל.

די אָנגעקומענע פערלאָזען באַלד דאָס חדר.

— חברים! — רופט זיך אָב דאָס פריילין, נאָכדעם ווי זיי זענען אַרויס, — וואַרשא איז געוואָרען ערקלערט אין קריעגס־צושטאַנד, דער גענעראַל גובערנאַטאָר האָט געגעבען אַ בעפעהל די זעלנער צו שי־סען, ביי דער קלענסטער מאַסענפערזאַמלונג!

— חברים! עס לוינט זיך צו אָפּפערן אַ געוויסע צאָהל קרבנות אויף אַזא מאַניפעסטאַציאָן. עס שרייט אין די גאַסען — האָט זיך אָנגערופען אַ קול פון אַ אָנגעזעהענער פערזאָן.

— געוויס — האָבען זיך אָבגערופען אַנדערע קולות, ווי מען וואָלט מענשען־לעבענס געציילט ווי די אַרבעס...

איך פרעג אין דער שטיל מיין חבר אברהמ'ן, אויב איך מאָג מיך אנרופען. אַ פּאָר „גענעראַלין" האָבען מיך שטרענג אָנגעקוקט.

— חברים, זאָג איך, יעדענס מענשענס לעבען איז אַ היילינגטהום פֿאַר זיך בעזונדער, אַ וועלט בעזונדער. מען טאָר ניט שפּילען זיך מיט יענעמס לעבען אויף צוועקען, מעג דער צוועק זיין ווי הייליג ער איז. איך האָב נאָר רשות אויף מיין אייגענעם לעבען, און קיינמאָל נישט אויף יענעמס...

מען איז מיך בעפֿאַלען ווי מיט האָגעל:

— מיר דאַרפֿען נישט קיין רחמנות.

און אפשר האָבען זיי רעכט.

זיי זענען וועג־ווייזערס, בויערס פֿון אַ נייער וועלט, און יעדער איז נאָר אַ ציגעל צו בויען די נייע וועלט. איך בין אַ צובראָכענער, אָרימער זינגער, איך זעה אין יעדען מענש, אין יעדען אינדיווידואום אַ בעזונדערע וועלט פֿאַר זיך אַליין... איך וויל שוין גאָר נישט רעדען.

מיין חבר האָט מיך צוריק אַראָבגעפֿיהרט.

לאַנג האָב איך מיך גאַס אַיין, גאַס אויס געדרעהט, פֿיעל מאָל האָט מען מיך אָבגעשטעלט, מיין פּאַס בעקוקט, פֿיעלע פּאַטרולען האָב איך אויפֿ'ן וועג בעגעגענט פֿיהרען מענשען אין צירקעל אַריין. ווי משוגע בין איך אַרומגעלאָפֿען. דאָך צום סוף זיך צו מיין וואָהנונג דערשלאָגען...

אַז איך בין אַרויף די שוואַרצע, הויכע טרעפּ, האָט מיר אַן אָדער צי אין מח, צי אין האַרצען געקלאַפּט:

— מאָרגען פֿאַר'ן פּאוויאַק!

ווי אַ מיעדער הונד בין איך אויף מיין בעט געפֿאַלען, און לאַנג, לאַנג אין דער פֿינסטערער נאַכט געקוקט. דאַכט זיך איך האָב איבער עפּיס וואָס געקלערט.

נור וואָס — געדענק איך ניט.

מאנטאג.

די זון האָט אין מיין פֿענסטער געקוקט — בעגאָסען מיין אָרים שטיבעל מיט ליכט, און מיין האַרץ האָט עפּעס ניט ווילענדיג אָנגעהויבען צו קלאַפּען:

— מענש, שטעה אויף!

און אָנגעצונדען מיט ענערגי האָט עס מיך פֿון טרעפּ געהויבען. איך בין אין גאַס געקומען. שטיל איז אין גאַס. די געוועלבער זענען צו, די שוי-פֿענסטער פֿערהאַקט. מאַסען מענשען דרעהען זיך איבער די טראָטואַרען, רוהיג, מיט איינגעהאַלטענע טריט, האַנד ביי האַנד, אַקסעל ביי אַקסעל. און איין נשמה לעבט אין דער שוואַרצער מאַסע, אַ נשמה פֿון אחדות, פֿון איין טהייל לעבען...

עס קומט צו געהן אַ מענשעל און וואַרפֿט אַ וואָרט... און ווערט פֿערשוואונדען. מען ווייסט נישט ווען, נישט וואו. און דער עולם איז שוין אַראָב פֿון טראָטואַר, פֿערנומען די גאַס, און מען געהט.

צוויי הויכע שרענגעס הייזער ציהען זיך גאַנץ וויט אַוועק און ווערען ערגיץ וואו וויט פֿערנעפּעלט. און צווישען די שרענגע הייזער — די מאַסע, אַ ים קעפּ.

און אויף דעם ים קעפּ שווימט, ווי אַ זעגעל בוים, אַ פֿאָהן אַ רויטער, און ווייזט אַ וועג...

נישט פֿון גאָלד געהעפֿט, נישט רייך געפּוצט איז דער אַרבייטער פֿאָהן. אין די שוואַרצע נאַכט, אין פֿינסטערען קעלער, האָט די מאַמע — די נויט — דעם פֿאָדעם געשפּינט, די שוועסטער — די סובאָטניצע (פֿון דער טאַבאַק פֿאַבריק), האָט די פֿעדעם אויף דער וועבשטוהל אויפֿגעצויגען. און דער ברודער — דער דלות, האָט דעם פֿאָהן געשפּינט.

אין בלוט זענען די פערדים געטונקט געווארען; אין בלוט פון די הרוגים, פון ארימקייט, פון גויטה און דחקות.

פלאטער, ארימקייט, פלאטער איבער דעם ים קעפ. און שארף און שטארק זאג דיין ווארט, ווארף דיין ווארט אין מענשענס געזיכטער.

שארף און שטארק, ווי דיין האמער, ווי דיין האנד איז.

און פון טויזענדער בריסטען איין געוואלד, איין געשריי אין איין קול:

און די „שבועה", ווי גאט'ס א ווארט, ווי א ווינד וואס אקארשט ארויסגעלאזט פון אונטער דעם „אוצר הרוחות" טראגט זיך אין גאס. דער "יחיד איז אוים יחיד געווארען. יעדער איז געווארען א חלק אין דעם גרויסען, גרויסען כלל — אין דעם פייער פון אחדות — וואס איין אונגעהייערע, אונבעוואוסטע קראפט האט דאס אלע צוזאמענגעבונדען.

פייער, ארימקייט, דיין יום-טוב, דיין רויטען יום-טוב — דעם יום-טוב פון דיינע הרוגים!

זעלנער קומען אן.

א גאנצע ראטע. א מינוט האבען זיי זיך אבגעשטעלט. א מינוט האט זיך די מאסע אויך אבגעשטעלט. באלד ווי גאר נישט. איינער איז אריין אין צווייטען, און עס איז שטיל געווארען, זעהר שטיל.

צוויי רוחות האבען א מינוט איינער דעם צווייטען אין פנים געקוקט.

מען האט נאך נישט געוואוסט צי האט זיך שוין אנגעהויבען...

מען האט נאך נישט פערשטאנען וואס דאס איז. — עפעס א ווינד איז דורך אונזערע קעפ דורכגעפלויגען.

— טראכ-כ-ך!

דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען איינגעבויגען אין דער מאַסע.
און אין דעם ים קעפּ זענען עפּעס לעכער געוואָרען. טראַך־כך!
אַ ווינד האָט מיין קאַפּעליוש אַראָבגעשלעפּט.
מיין חבר אברהם בייגט זיך איין.
— וואָס איז דיר?
ער ענטפערט מיר נישט.
— זוכסט עפּעס?
זיינע פיס גליטשען זיך אונטער איהם.
איך בייג מיך אַראָב, איך טאַפּ אָן, עפּעס זעהר אַנגענעהמעס רינט מיר דורך מיין האַנד.
וואָס איז דעם?
עס איז וואַר געפאַלען איבער מיר.
מיין קאָפּ ליעגט אויף עפּעס זעהר ווייכעס.
עס איז מיר זעהר פינסטער אין די אויגען...

מיטוואָך.

זעהר פריה־מאָרגען.

די וועלט איז נאָך איינגעהילט אין האַלבען נעבעל, דאָ און דאָרט קערעווען זיך אַרויס פון וואָלקען הויכע רייהען הייזער — אַ גאַס.

לעער און ליידיג איז די גאַס, קיין מענש, קיין פערד, קיין הונד. נור געדיכטע פּאַטרולען זעלנער געפיהרט פון אַ גאָראָדאָוואָי שפּרייזען דורך די גאַס. און די בעליידיגטע הייזער, טריבע, פערייתומטע. עס דאַכט זיך, אַז די אַיינוואָהנער זענען אין זיי אויסגעשטאָרבען. אין יעדען פענסטער אַ מת בעדעקט מיט אַ שוואַרץ לייִלעך, און די זעלנער היטען קאַטאַקאָמבען...

לויות ציִהען זיך איבערן גאַס, פֿון שפּיטאָל אויפֿן בית-עולם. די קרבנות פֿון די מאנטיגער דעמאָנסטראַציאָן. אַ שוואַרצער קאַסטען געצויגען פֿון אַ בלינד פֿערד. אַ קרייז פֿון פּאַרענט, אַ טאַטע אָדער אַ מאַמע נאָכן קאַסטען...

און זיי מישען זיך אויס, די זעלנער מיט די לויות, און די שטאָהלענע קרייזען קוקען אַרויס פֿון די שטאָהלענע זעלנערישע פּיקעס. און זיי שלעפּען זיך די שוואַרצע קאַסטענס ווי די קויהלען-וועגען פֿון דער טאוועראָווע, דורך די אייזען-גאַס...

ווער זייט איהר יונגע קרבנות? — האָט מען חאָטש אייערע נע-מען פֿערצייכענט?

מיין חבר אברהם! ליגט אפשר דיין קערפּער אין איינע פֿון די וועגען? — נור איך האָב דעם וואָגען נישט דערקענט — ווייל אַלע זענען געווען גלייך.

אַ קרייז פֿון פּאַרענט, אַ טאַטע, אַ מאַמע פֿון הינטען, פֿון ביידע זייטען מיט פּאַטרולען זעלנער בעגלייט.

שרייבענדיג די ווערטער, ליגט מיין טיכעל פֿאַר מיר, מיין טיכעל דורכגעווייקט אין דיין בלוט, אין דיין יונגעס בלוט.

אברהם׳ס בלוט, אברהם׳ס בלוט! איך האָב דיך געקאַנט. איך האָב געוואוסט דיינע ליידען, איך האָב אָבער אויך געוואוסט דיין גלויבען, דיינע שטרעבונגען, נאָך וואָס דו האָסט אַזוי הייס געקאָכט אין אברהם׳ס אָדערן...

אברהם׳ס בלוט. — פֿערגאַסען אויף מאַרשאַלקאָווסקי גאַס אין דעם רינשטאָק. צו האָט ער כאָטש געוואוסט, דער סטאָראָזש פֿון מאַר-שאַלקאָווסקי גאַס נומער 153, אַז דאָס בלוט וואָס ער האָט אָבגע-

װאַשען פֿון די שטײנער און אין זײַן שאָף אױסגעשװענקט — איז געװען דײַן בלוט — דײַן יונגעס, לעבעדיגעס בלוט?!

איך האָב עס געקענט! — — — — — — —

מיט צװײ טעג שפּעטער.

פֿרײַטאָג.

איך בין אין גאַס אַרױס. אַ טריט צװײ־דרײַ פֿאַר מײַן טיר בעגעגענט מיך אַ פּאַטרול. דעם סטראַזשניק — װאָס האָט געפֿירט דעם פּאַטרול — האָט אודאי מײַן מײַנונג נישט געפֿעלן. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך אין מיטען אַרײַן און מען הײסט מיר געהן. געה איך, אַ מינוט בין איך אַ בן יחיד; באַלד געהט דורך אַ צװײטער ייד, און האָט זיך אומגעקוקט הינטער זיך. דער סטראַזשניק האָט עס בעמערקט, געגעבען אַ װינק צו אַ זעלנער, ער זאָל איהם הײסען מוחל זײַן. און מיר געהען שױן געפּאָרט.

— שלום עליכם, אַ ייד.

— עליכם שלום, פֿעטער.

— אָבגעדאַװענט, אָנגעבײסען און געגאַנגען אין גאַס אַרױס — מוכן ומזומן אַ גראָשען געלד פֿערדינען. דאָס װײַב װאַרט מיט'ן מיטאָג אױף מיר, האָסט דו דיר אַ חתונה, זײַער קאָפּ זאָל אַזױ שטעהן צו טאַנצען װי מײַנער שטעהט מיר, יעצט מיט זײ שפּאַצירען צו געהען.

— װאָס קענען מיר טהון?

— אַז מיר זענען אין גלות — לײַגט ער צו — אָבער װי לאַנג קען ער אונז פֿירען?

— ווי לאַנג עס וועט איהם געפעלען.

ניט לאַנג זענען מיר געווען אַ פּאָר'ל. מיר דערזעהען אַ דריטען צווישען זיך, געוועזען איז עס אַן אַרבייטער־יונגעל מיט אַ פּעקעל אין דער האַנד.

— שליעדזשאַ מאַם — (איך האָב אַ הערינג) ווייזט דאָס יונגעל דעם סטראַזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פון וועלכען טראָפען זאַלץ האָבען געריננען.

— ניטשעווא, אידי, אידי!

— מיך האָט די מייסטערין געשיקט נאָך אַ הערינג מיט אַ ברויט— פיהרט ער מיך גאָר אין צירקעל (אוטשאַסטאָק) אַריין — זי קען אין דערהיים שוין לאַנג וואַרטען. — זאָגט דער יונג צו אונז.

— עס דערוויילט דעם הערינג אויף, מען קען דיר נאָך איהם קאָנפיסקירען אין צירקעל.

— אודאי וועל איך אַזוי טהון, וואָס דען מיינט איהר — ברעכט דער יונג דעם הערינג אויף צוויי — אפשר ווילט איהר, פעטער, פערזוכען? — דערלאַנגט ער די צווייטע העלפט מיר מיט מיין שכן.

דער יוד וויל ניט.

— חאָטשעש, בראַט? — ווענדעט ער זיך מיט'ן האַלבען הערינג צו דעם זעלנער, וואָס געהט נעבען איהם.

— דאַוואַי, בראַט! — מאַכט דער זעלנער, און נעהמט דעם הערינג אַריין אין אַרבעל, און זויגט איהם בעהאַלטענערהייט, ווי ער וואָלט אַ פּאַפּיראָס גערויכערט, שטעהענדיג אויפ'ן קאַראַאול.

— טי סטאָי! — שרייט דער סטראַזשניק צו אַ דורכפאָהרענדע דראָשקע, דער זעלנער האַלט שוין דאָס פערד איין.

אַ דערשראָקענער יונגערמאַנטשיק, עלעגאַנט געקליידעט, קיקט אַרויס פון דראָשקע.

— ווילעזאַי — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

— גוואַלד, מיין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פאָהר נאָך די היבאַמע, שרייט און בעט זיך דער יונגערמאַנטשיק מיט טרעהרען אין די אויגען.

— ניטשעוואָ, בראַט, ווילעזאַי — בעפעהלט דער סטראַזשניק.

ער איז נעביך אַראָבגעקראָכען פון דראָשקע. אַ ברירה האָט ער געהאַט!

— זי מוז שוין געווינען — קרעכצט דער יונגערמאַנטשיק.

— מזל טוב, אַ בן־זכר — זאָגט דער יוד.

— שטעלט, פעטער, לעקעך און בראָנפען.

יענע לאַכען.

— אַ חורבן נאָך דעם געלעכטער.

אַזוי שפּאַצירען מיר איבער טוואַרדא גאַס.

און דאָ לויפען מענשען, האַנדלען און וואַנדלען, שאַפען זיך געלד, וועקסלען צו צאָהלען, — אַ פינף זעקלעך מעהל קויפען. אַ פראָווינצער יוד לויפט איינקויפען, און אַהיים כאַפען זיך, — וויל די באַהנען וועלען זיך שטעלען.

אַ יודינע מיט עפּעל שטעהט ביי אַ לאַמטערן און פערקויפט עפּעליך חדר־יונגליך.

דעם סטראַזשניק געפעהלט נישט די יודינע, אודאי „אַ אינטעליגענטקע“, אַ „רעוואָלוציאָניסטקע“, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַז מיר זענען געוואָרען איבערגעגעבען אויף דעם סטראַזשניק׳ס פסיכאָלאָגיע.

ער נעמט די יודינע.

— א ביזע נאכט אויף זײן קאפ! איינגעשלאסען די קינדערלעך אין דער היים, ארויסגעלאפען א פאר גראשען לײזען און א ברויטעל קויפען.

— יודען, געוואלד! וואס טהוט מען? די קינדער קענען דאך אין דערהיים פאר הונגער אויסגעהן.

אן עצה איז דא דערויף? — מיר געהן ווײטער.

— ווי לאנג קען דער שפאציער דויערן?

— עס זאל זיך כאטש ענדיגען פאר דרײ, איך האב מיטאג פונקט דרײ א זײגער. מײן ווײב וואלט מיר דעם טויט געמאכט, ווען איך וואלט מיך פערשפעטיגט. — רופט זיך אן איינער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאג, ברוך השם, אהן דעם ווײב, אין אן אנדערע חברותא — איז איהם מבשר בשורה דער יונג פון הערינג.

— אודאי נישט דאס ערשטע מאל ביי איהם — טרעפען טהייל אויף דעם יונג — מיטגעמאכט שוין אמאל די חתונה? הע?

— מיטגעמאכט, וואס דען?

— נו?

— איהר וועט פערזוכען — וועט איהר געניסען...

ביי ענדע קרולעווסקא גאס האט דער סטראזשניק א יונגען־מאנטשיק וואס האט געוואלט פלינק אויף יענער זײט טראטואר דורכגעהן, אבגעשטעלט.

— שטעה!

— איך האב א פאס, — זאגט דער יונגערמאנטשיק — און נ'עהמט ארויס א ביכעל פון קעשענע — „חיים גולדמאכער".

— ווסיאַ ראַוונאָ — זאָגט דער סטראַזשניק. — אין ציִרקעל וועט מען זעהען.

און ער געהט שוין צווישען אונז.

— איך האָב איהם אין דר'ערד, איך קום אין ציִרקעל אַריין, געה איך צו צום קאָמיִסאַר, — וועט איהר זעהען, כאַפּט ער די עליה: מיינער אַ גוטער בעקאַנטער, וואַרט, טאָמער טרעף איך דאָ דעם פּאָמאָטשניִק, אַ רעוויִראָווע פון ציִרקעל אויפ'ן וועג — איך זאָג נור איין וואָרט... זאָגט דער יונגערמאַנטשיִק וואָס האָט אַ „פּאַס“

— הערר לעבען! — הויבט זיך אָן צו בעטען ביי'ם „מאַכער“ די יודינע, — אַ לעבען אויף אייך, ראַטעוועט אַרויס אַן אומגליקליכע מאַמע, כ'האָב די קינדער אין קעלער איינגעשלאָסען.

— קאָוואַלעווסקי — שטעלט זיך פאָר פאַר איהם דער יונגערמאַנטשיִק, וואָס איז געפאָהרען נאָך דער הייבאַמע, — און רוימט איהם עפּעס אַריין אין אויער.

— עס וועט שוין רעכט זיין, שוין רעכט זיין... ווינקט דער יונגערמאַנטשיִק וואָס האָט אַ „פּאַס“.

— יונגער מענש, אַז איהר זייט שוין יאָ אַזאַ בריה — טאָ לאָז מען זעהען אייערע גבורות — זאָגט צו איהם דער יוד פון מיִטאָג, און נעהמט אונז אַלע אַרויס פאַר דריי אַ זייגער, מיר זענען דאָך גאָט די נשמה שולדיִג.

— לאָז מיך נור אַ שטיקעל רעוויִראָווע היִנטער די האַנד אַרונטער קריגען — וועלען מיר שוין דערנאָך רעדען.

— אָט געהט, געהט אַ רעוויִראָווע שרייט איינער פון די „פּאַרטיע“, הערהעהענדיג אַ רעוויִראָווע אויפ'ן טראָטואַר.

דער יונגערמאַן, דער „מאַכער“ קוקט לאַנג.

— אַ בעקאַנטער? פֿרעגט מען אים.

— יאָ, אַ בעקאַנטער, סטעפאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאָזוואָלטיע, פּאָזוואָלטיע — שרייט דער יונגערמאַן און מאַכט מיט די הענד — ווי איינער וואָס ראַטעוועט זיך פֿון וואַסער אַרויס.

דער רעוויראָווע קומט צו.

— גאָספּאָדין סטעפאַן מיכאַילאָוויטש — שטעקט דער יונגערמאַן צו איהם די האַנד אויס אויף „שלום עליכם", ניע אוזנאַלי?"

— אַ קטאָ טי טאַקאָי? פֿרעגט איהם דער רעוויראָווע.

— יאַ ח=י=י=ם גאָלד=מאַ־כער — דריקט אויס דער יונגערמאַן שאַרף זיין נ־אָמען.

— ניע זנאַיו, קאַקוי גאָלמאַכער — רופֿט זיך אָן דער רעוויראָווע און ווענדענדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט ער אויף זיין לשון: דיערזשי, דיערזשי!

— נישט דערקענט — שאָקעלט דער יונגערמאַנטשיק מיט'ן קאָפּ, רויט=טויט פֿאַר חרפּה.

— אַז עשו וויל ניט, דערקענט ער נישט — זאָגט אַ יוד.

— אין אוטשאַסטאָק — וועל איך איהם שוין ווייזען — שטאַמעלט דער יונגערמאַנטשיק, פֿאַר חרפּה.

און אַזוי האָט מען אין גאַס שפּאַצירט ביז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אַ שטיק 20—30 — האָט מען אונז אין צירקעל אָבגעפֿיהרט.

פֿאַר דער טהיר פֿון צירקעל האָט מען בעגעגענט איינינע אַזעלכע „קאָמפּאַניעס" און מיר האָבען בעגריסט איינער דעם צווייטען.

אַז מיר זענען אין פֿאָדער=צימער פֿון צירקעל געשטאַנען — האָט

מען געהערט פון אינעווייניג שרעקליכע געוואלטען, געשרייען, אזוי ווי פון אונטער דער רוט.

דער יונג פון הערינג איז צוגעגאנגען צו דעם יודען, וואס האט זיך „דורכאויס" אהיים געאיילט אויף דריי א זייגער צו מיטאג, און קלאפענדיג אידם אין רוקען, מאכט ער אזוי:

— גרייט אייך צו, פעטער, צו די „לאקשען" וואס מען טהיילט דרינען.

דער יוד איז בלאס-טוידט געווארען.

---

3 א זייגער.

מען זאגט, אז פאליציי האט בעקומען א בעפעהל נישט צו שטערען די מאניפעסטירענדע. די פאטרולען אין גאס ווערען וואס אמאל הייניגער. וואס אמאל ווייזען זיך מעהר זעלנער צווישען פובליקום.

פון איין גאס צו דער צווייטער ציהען זיך מאניפעסטאציעס מיט רויטע פענער. דער סטראזשניק ביין עק גאס שטעהט, זעהט און גלויבט זיינע אויגען נישט. דאס פובליקום פערלאנגט פון אידם ער זאל דאס היטעל אראבנעהמען, ער טהוט דאס מיט א אידיאטישען שמייכעל אויף די ליפען. טייל פון פובליקום שטעקען אידם די רויטע פאהן אין האנד אריין און נעהמען אידם מיט, פארויס. פנים'ער ווייזען זיך אין די פענסטער, מענשען אויף די באלקאנען, פאכען מיט די ווייסע טיכלעך, א מענש קומט אן געגען דער מאניפעסטאציע:

— בעגריס די פרייהייט!

— עס זאל לעבען די פרייהייט!

א אפיצער אויפ'ן טראטואר נעהמט אראב דאס היטעל.

— ניעדער מיט דער זעלבסט-הערשונג!

— ניעדער מיט דער זעלבסט־הערשונג — שאקעלט מיט דער אפּיצער מיט׳ן קאפּ.

אויף א לייטער אין מיטען גאס שטעהט א „בונדיסט“ און רעדט צום פאלק:

„מיר געניסען פון דער פרייהייט, בשעת די וואס האבען אונז גע־געבען די פרייהייט שמאכטען אין די קערקערס פון פּאוויאק אין דעם צעהנטען פּאוויליאן“!

— צום פאוויאק! שרייט דאס פּובליקום!

— צום פאוויאק!

עס קומט אנצולויפען א קאמיסאר פון א צירקעל, דאס הארץ זיינס קען נישט פערטראגען, וואס עס טהוט זיך אין גאס אב. עס געהען דורך איינציגע זעלנער מיט ביקסען. ער לויפט צו צו די זעלנער און קאמאנדירט:

— שיסען!

— טררארר־כך!!

און עס פאלען צוויי מיידלעך, זייערע האר איינגעטונקט אין בלוט.

דאס פּובליקום גיט א רינגעל ארום די זעלנער, מען גיט א חאפּ פון זיי די ביקסען ארויס. דער קאמיסאר אנטלויפט אין א אפענעם טויער, וואס איז געווען נעגען־איבער איהם.

דאס פּובליקום לויפט נאך. ער האט דאס טהויער פערקלאפּט.

— אויפרייסען! שרייט דאס פּובליקום, און הונדערטער הענד געבען זיך א לעהן אן אין טהויער.

— פערברענען דאס הויז מיט איהם אין איינעם! שרייען אנ־דערע.

עס בעוועגט זיך אַ אָפּיצער אויף אַ טיש.

— „חברים — גיט ער אַ געשריי — פֿערשמוצט ניט אייערע הענד אין זיין ברודיג בלוט. ברודיג איז זיין בלוט, וואָס האָט נישט פֿערשטאַנען די פֿרייהייט, גיט איהם איבער אין מיין האנד. איך וועל איהם משפט'ן".

— גוט! שרייען קולות פֿון פּובליקום.

מען רייסט אויף דאָס טהויער, מען פֿיהרט אַרויס דעם קאָמיסאַר. דער אָפּיצער רייסט פֿון איהם די שליפֿעס אַראָב עמעצער פֿון פּובליקום חאַפּט אַרויס דעם קאָמיסאַרס שווערד, און צובּרעכט איהם אויף שטיקלעך, מען גיט איהם אַ נעהם און צוויי יונגען פֿיהרען איהם הינטער'ן אָרעם אין צירקעל אַריין.

— אַזוי ווי ער האָט ביז יעצט מיט אייך געטהון — אַזוי טהוט מיט איהם איצט.

אַך פּובליקום, פּובליקום, ווי לייכטזיניג דו ביזט...

אַך פּובליקום, פּובליקום, ווי אונבּערעכענט דו ביזט.

עס ווערט שטיל.

פֿון דאָרט קומט אָן אַ מאַניפֿעסטאַציע. די מאַניפֿעסטאַציע טרעט אָב אָן אַ זייט, און מאַכט אַ וועג פֿאַר יענער, עס ווערט זעהר שטיל צווישען עולם. אַלע נעהמען די היטלען אַראָב. אַלע בּויגען די רויטע פֿעהנער לכבוד יענער מאַניפֿעסטאַציע, וואָס קומט אָן צו ציהען פֿון מאַרשאַלקאָווסקאַ גאַס.

וואָס איז געשעהען?

רוהיג און שטיל געהט דורך די מאַניפֿעסטאַציע דורך די גאַס. צוויי סטודענטען טראָגען אַ טוידטען חבר אויף די אָרעמס, פֿאָרויס

געהען איינינע פֿריילײַנס, טראָגענדיג דעם געהרג'טענס מאַנטעל אין בלוט איינגעטונקט...

שטיל איז געווען די מאַניפֿעסטאַציע.

אָהן געזאַנג, אָהן רעדעס...

פֿאַרנאַכט.

די גאַס איז ווי די וואָלט עפּיס געוואָרען פֿון גלות אויסגע־לייזט... פֿון אַלע הײַזער האָבען זיך טהיר און טהויער געעפֿענט. און הונדערטער מענשען האָבען זיך פֿון די הײַזער אַרויסגעגאָסען. אין גאַס איז היימליך. די גאַס איז פֿרעהליך.

אַלע מיט יום־טוב'דיגע פּנים'ער, רויטע בלומלעך אין די קלאַ־פּען, פֿרײַליינס מיט רויטע בענדער אויף דער ברוסט, מיט געזאַנג אויף די ליפּען לאָזען זיך פֿון גאַס צו גאַס. איינער קען נישט דעם צווייטען, און איינער בעגריסט דעם צווייטען, מענשען קושען זיך אויף דער גאַס, אונבעקאַנטע מיט אונבעקאַנטע נעהמען זיך אין די אָרעמס, שפּאַצירען אין איינעם, און זינגען אין איינעם איין פֿרײַהייטס ליעד. א זעלנער מיט א ביקס זעהט מען אין גאַס נישט. די איינצעלנע זעלנער וואָס געהען אין גאַס, האָבען זיך אין איינעם אויסגעמישט מיט'ן פּובליקום, דאָרט קושט זיך א יונגערמאַן מיט א זעלנער, דאָרט האַפּט דאָס פּובליקום א זעלנער אויף די הענד, און טראָגען איהם אין מיטען גאַס.

— בעגריס די פֿרײַהייט!

— עס זאָל לעבען די פֿרײַהייט!

— הוראַ!

אין די פענסטער ווייזען זיך אילומינאציעס. פון איבער דעכער שיסען אויס ראקעטען, וועלכע צינדען א האלבען הימעל אונטער. און איבער די גאסען גיסען זיך חוואליעס מענשען, איינע אויף די צווייטע, אויף אלע געזיכטער שטרעבט איין האפנונג און עס גיסט זיך דאס געזאנג פון טויזענדער מיילער:

„און ריכטער וועלען, דענסטמאל, זיין מיר!"

אלט און יונג, קינד און קייט, זענען אויף דער גאס. פריי און אפען איז אלץ געווארען, עפיס א גרויסער יאך איז פון אקסעל געפאלען, און דיר דאכט זיך, אז די גאנצע וועלט איז פערוואנדעלט געווארען אין אט יענע וועלט, פון וועלכער מיר האבען זיך אין אונזערע קינדער־יאהרען אזוי פיעל לעגענדען אנגעהערט — אין די פרייהייטס־וועלט וואס איז אויף יענער זייט ים. דאס פאלק קושט דעם סאלדאט, וואס טרעפט אן אויפ'ן וועג. שטעקט אן די קעשענעס פון דעם סטראזשניק מיט אלע גוטע זאכען. און ווארעם דריקען איהם יונגע מענשען די האנד און בעגריסען איהם:

— פרייער בירגער!

פערגעסען האט דאס פאלק די שנאה פון נעכטען, פערגעסען אן די נקמה, וועלכעס זי האט געשוואוירען ביי די קברים פון די קרבנות. פערגעסען האט דאס פאלק אן אלעס. און איין גרויסע ליעבע האט ארומגענומען דעם מענשענס הארץ. און בריט און וויט האבען זיך די ארעמס אויסגעשפרייט:

— גאט ווי ברייט איז דיין וועלט!

און צו דעם טיראנישען בעדריקער האט דאס פאלק די האנד אויסגעשטעקט, און הערצליך און ברודערליך זיין האנד געדריקט.

— זיי בעגריסט, דו פרייער בירגער!

און די פֿרײַהײט האָט זיך אין דער לופֿט געטראָגן, אָנגעפֿילט דעם גאַנצן רוים און ווער עס האָט די לופֿט געשעפּט האָט אין זיך די פֿרײַהײט געפֿילט:

— זײַ בעגריסט, דו פֿרײַער בירגער!

נאָר דאָרט ווײַט אין עק גאַס צווישן די צוויי הויכע צײַלן הײַזער איז די זון אונטערגעגאַנגען אין אַ רויט געשטאַלט, און אַ נעבעל האָט אײַנגעהילט די גאַס. דער רויטער זון־אונטערגאַנג האָט פֿון דעם נעבעל אַרויסגעקוקט, און דערמאָהנט אָן עפּעס...

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָרט זענען פֿערגליווערט געוואָרן די שטראָמען בלוט פֿון די טויזענדער יונגע לעבענס וואָס די אײנע מינוט פֿרײַהײט האָט אָבגעקאָסט, און פֿון דאָרט, פֿון יענער זײַט וועלט ווינקט אַהער צו אונז דאָס בלוט, און גריסט פֿון דערווײַטן:

— זײַ בעגריסט די פֿרײַער בירגער!

— צום פּאַוויאַק! פֿאַר'ן ראָטהויז!

— בעפֿרײַען די אַרעסטירטע!

אַמנעסטיע!

פֿון עק גאַס קומט אָן צו ציהען אַ לאַנגע און אַ ברייטע מאַניפֿעסטאַציע מיט רויטע פֿעהנער און מיט געזאַנג. פֿאָרויס לויפֿט אַ יונגערמאַן מיט אַ שטעקען אין דער האַנד, און מאַכט עפּעס אַ מיט'ן שטעקען אַהין און אַהער. עס לויפֿט אײן יונגערמאַן נאָכ'ן צווייטען, שטעלען אָב וועמען זיי טרעפֿען אויפ'ן וועג:

— צום פּאַוויאַק! צום פּאַוויאַק!

פֿאַר'ן פּאַוויאַק זענען שוין געשטאַנען אײן דעמאָנסטרירענדע מאַסע נאָך דער צווייטער. יעדע פּאַרטיי מיט איהר פֿאָהן. פֿאַר יעדער

פּאַרטיי־מאַסע איז געשטאַנען אַ רעדנער אויפ'ן צווייטענס אַקסעל, און גערעדט פאַר'ן עולם:

...מיר געניסען פון דער פרייהייט וואָס זיי האָבען אונז געגעבען, יעצט אין דער מינוט ווען זיי שמאַכטען נאָך אין די פינסטערע קאַמערן פון פּאַוויאַק! ניין! נישט פריהער וועלען מיר אָבטרעטען פון דאַנען ביז זיי וועלען נישט זיין צווישען אונז!...

און וואָס אַמאָל מעהר זענען אָנגעקומען אַיין הויפען נאָך דעם צווייטען, איין מאַניפעסטאַציע נאָך דער צווייטער און האָבען פאַרנומען די גאַנצע דזיעלנאַ, קאַרמעליצקאַ ביז נאָך לעשנאַ.

די קאַרמעליצקאַ גאַס איז אין איין מינוט געוואָרען בעלויכטען אין איין פלאַם פייער. אין יעדען פענסטער, פאַר יעדע טהיר זענען געווען אַרויסגעשטעלט לייכטענדע לאָמפען, ברענענדע ליכט און גרויס און קליין, יונג און אַלט האָבען פערוואונדערט געקוקט, וואָס טהוט זיך דאָ אָב.

פאַר'ן פּאַוויאַק, פּנים אין פּנים פון די מאַניפעסטאַנטען זענען געשטאַנען קאָזאַקען אויף די פערד, מיט די ביקסען אין די הענד און האָבען נישט צוגעלאָזט די מאַניפעסטאַנטען צו'ם פּאַוויאַק צו. די מאַניפעסטאַנטען האָבען אויסגעשיקט פון זיך דעלעגירטע — פאָרשטעלען זייערע פערלאַנגען די אָפיצערען פון די קאָזאַקען:

מיר ווילען אונזערע ברידער דאָ צווישען אונז! האָבען די דעלעגירטע געזאָגט צו די אָפיצערען.

— חברים, לאָזען מיר אויפהויבען אונזערע שטימע, לאָזען מיר הויך זינגען אונזערע פרייהייטס־ליעד, אַז זיי דאָרט אין די פינסטערע לעכער פון פּאַוויאַק זאָלען אונז דערהערען! זאָלען זיי וויסען, אַז מיר זענען געקומען הינטער די טהויערען פון פּאַוויאַק זיי בע־

פֿרייען און פֿריהער וועלען מיר נישט זיך רירען פֿון אָרט ביז זיי וועלען נישט זיין צווישען אונז — האָט איינער געשריגען פֿון עולם, רייטענדיג אויף אַ צווייטענס אַקסעל.

עדות וועלען זיין די ליכטיגע שטערען...״

און פֿון ערגעץ וואו גאַנץ טיעף, וואו עס מוז זיין זעהר טונקעל און פֿייכט האָבען שטימען פֿון ציטערנדיגע ברוסטען אָבגעענטפֿערט, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי זיי וואָלטען פֿון אַ הוילען פֿאַס אַרויסגעגאַנגען:

„מיר שווערען! מיר שווע-רען!״

דאָס איז געווען די שבועה פֿון זיי דאָרט, פֿון שוואַרצען פֿייכטען גרויסען פּאַוויאַק...

דער פֿרייהייטס טאָג איז אין די שטיבער אַריינגעדרונגען און אַרויסגערופֿען אויף די גאַס קינד און קייט:

— קומט געניסען פֿון פֿרייהייטס טאָג!

און פֿערלאָזען האָבען די שטיבער פֿרויען און אַלטע לייט, מאַמעס האָבען זייערע זויגענדע קינדער אין די אָרעמס גענומען און שוועסטערס האָבען זייערע יונגערע ברידערליך ביי די הענדלאַך געפֿירט. מען איז געגאַנגען אין גאַס אַריין צו „זעהן״ די פֿרייהייט.

בעלויכטען איז געווען וואַרשא, און פֿריי האָט זיך געפֿיהלט וואַרשא. דאָ און דאָרט האָבען זיך געזאַנגען געהערט, און דאָ און דאָרט האָבען זיך מענשען מיט זעלנער מיט סטראַזשניקעס געקושט...

און די פּאַליעס מענשען האָבען זיך געיאָגט איינער נאָך דער צווייטער און האָבען פֿערנומען דעם גרויסען טעאַטער-פּלאַץ, וואָס איז פֿאַר'ן ראָטהויז.

פֿול מיט מענשען איז געווען דער פּלאַץ.

אײן גרויסע אונגעהײערע שװאַרצע מאַסע. די מאַסע האָט בעלויכטען פֿערשיעדען-קאָליערטע לעמפּלעך װאָס זענען אָנגעצונדען בײ די רויטע פֿעהנער און אָן דעם קײזערס מאָנאָגראַם, װאָס איז געהאָנגען פֿאַר׳ן ראַטהויז. פֿון דעם טעאַטער-באַלקאָן האָבען זיך אַראָבגעגאָסען די מוזיק-טענער פֿון דער „רויטער-פֿאָהן". די טענער זענען געפֿאַלען אין דער מאַסע אַרײן, די מאַסע האָט זײ צוריק אויפֿגעהויבען, און עס האָט אַ װײטער עכאָ פֿון טױזענדער קולות װײט װײט אָבגעקלונגען. דאָ און דאָרט האָבען זיך געהערט רעדעס פֿון אַגיטאַטאָרען, די בעלי בתים, װאָס האָבען מיט אַמאָל זײערע צימערן פֿערלאָזען נאָך מאָנאַטען-לאַנגען קריגס-צושטאַנד האָבען זיך אײנגעהאָרכט מיט נײַגעריגקײט צו די רעדעס פֿון די אָראַטאָרען; זײ האָבען זיך צוגעריהרט מיט נײַגעריגקײט צו די רויטע פֿעהנדליך, װילענדיג װיסען, װי זעהט דאָס אויס, װאָס האָט נאָך נעכטען געשמעקט מיט טױדט און הײַנט איז עס שױן אַזױ אָפֿען... דער עולם האָט זיך מעהר געװײלט, קײן שפּור פֿון אַ רעװאָלוציאָנערער שטימונג. עפּעס אײנער איז מיט׳ן צװײטען נאָהנטער געװאָרען, חבר געװאָרען, און אַלע האָבען זיך דערפֿיהלט, אַז עס איז געשעהן אַ זאַך װאָס געהער זיך מיט אַלעם אָן.

אויפ׳ן באַלקאָן פֿון ראַטהויז האָט זיך געװיזען דער פּאָליצמײסטער, אַ טהײל פֿון פּובליקום האָבען איהם בעגריסט... און ער האָט זיך גענײגט... אײן רעדנער, אַ צװײטער, אַ דריטער רעדנער — האָבען פֿערלאַנגט פֿון איהם אין נאָמען פֿון פֿאָלק, אַז ער זאָל בעפֿרײען די פּאָליטישע אַרעסטירטע, מיט װעלכע עס זענען דורך דעם קריגס-צושטאַנד פֿול געװאָרען אַלע טורמעס, אַסטראָגען, שלעסער און גלאַט קאַזאַרמעס. ער האָט צוגעזאָגט צו בעפֿרײען, די װעלכע

ער האָט אַרעסטירט און זיצען ביי איום אין ראַטהויז. דער עולם האָט פון זיך געמאַכט צוויי ריידען. דאָס הויכע שווערע טהויער פון ראַטהויז האָט זיך אויפגעעפענט און עס האָט זיך בעוויזען די ערשטע פאָליטישע אַרעסטירטע. געווען איז עס אַ הויכע מאָגערע פרוי מיט אַ קינד אויף דער האַנד אַרום-געוויקעלט אין אַ אַלטען צוריסענעם טוך. די פרוי האָט מען געפירט דורך די רייהען אונטער דער חופה פון אַ רויטען פאָהן. די מוזיק פון טהעאַטער-באַלקאָן האָט אַראָב-געגאָסען זיין שאַהל-מעלאָדיע און דאָס צעהן-טויזענדע פובליקום האָט זי בעגריסט מיט אַ דונערשטאַרקען „הוראַ“! אַזוי האָט מען אַרויסגעלאָזט פון ראַטהויז אַ צוואַנציג, דרייסיג אַרעסטירטע.

און ווידער אַמאָל האָט זיך דאָס גרויסע שווערע טהויער פון ראַטהויז פערקלאַפט מיט זיין אַייזען-ריגעל פאַר די אינוועניגסטע.

נאָר דאָס פאָלק איז אַלץ ווייטער געשטאַנען. אויפ'ן באַלקאָן ווייזט זיך ווידער אַמאָל דער פאָליצמייסטער מיט אַ ברוסט בעלעגט מיט אָרדענס און נייגט זיך צום פאָלק... זיין פרוי שיקט צום פאָלק דורכ'ן פענסטער מיט דער האַנד קושען אַראָב...

און דאָס פאָלק בעגריסט זיי...

נאָר נאָך ווילט זיך דאָס פאָלק. נאָך איז נישט פערזויערט געוואָרען דער דאַנקבאַרער שמייכעל אויפ'ן בעל הבית געזיכט, וואָס דעם פאָליציי-מייסטערס ערשיינונג האָט אויסגערופען אויף איהם. מיט אַמאָל, פלוצלונג, מען ווייסט נישט ווי אַזוי עס איז געוואָרען, אין פובליקום ווייזען זיך קאָזאַקען אויף פערד, דאָס פאָלק בעגריסט זיי... אַ פרוי שטרעקט איהר האַנד אויס צו אַ קאָזאַק.

— זאָל זיין בעגריסט די פרייהייט!

מען דריקט זיך... דאַכט זיך מען לויפט...

— וואס איז געשעהן? א גרויזאמער געוואלד ערשרעקט די לופט... א פרויען-געוואלד... קינדער וויינען...

מען האט אנגעהויבען צו לויפען. איין מענש איז איבער'ן צוויטען געלאפען. א נאקעטער שווערד האט א בלישטש געגעבען, עס האט זיך דערהערט א געשריי, און דער געשריי איז אין מיטען פלוצלינג אבגעריסען געווארען... איין מענש איז געפאלען אויפ'ן צווייטען, איינער האט זיך הינטער דעם צווייטענס קערפער בעהאלטען. יעדער איינציגער האט זיין קאפ אין יענעמס קערפער אריינגעשטעקט, מאמעס האבען זייערע קינדער הינטער זיך בעהאלטען, בעשיצענדיג זייערע לעבענס מיט זייער פרויען-קערפער... די קאזאקען האבען זיך מיט די פערד געגעבען אלאז ארויף אויפ'ן פאלק. פערדישע פארקאוועס האבען אויף פרויען-קעפ, אויף פרויען-בריסטען געטרעטען. די שווערדען זענען געפאלען אויף קעפ, אויף פנים'ער, איבער האלז און נאקען. טהייל האבען בעשיצט זייערע קעפ פאר'ן קאזאקס שווערד מיט די פינגער פון זייערע הענד... נאר די פינגער פון די הענד זענען געפאלען נישט קענענדיג ראטעווען די שארבענס פון די קעפ. טהייל האבען אוים משוגעת זיך אליין אונטער דעם קאזאקס פערד געווארפען, שיצענדיג זיך פון בלאנקען-שווערד וואס האט געלויכטען געגען דאס ליכט פון קייזער'ס מאנאגראם. גאר מעהרסטען עולם האבען זיך געגעבען א לאז צו דעם סקווער, וואס איז מיט א שווארץ-אייזערנעם צוים ארומגערינגעלט. אזוי האבען זיך מענשענס קערפערס צו שטאהל און אייזען זיך געפרעסט און געשטיקט און פרויען-בריסטען, און קינדער-לייבער זענען אויף די שפיטצען פון דעם אייזען-צוים געבליבען הענגען, בעגיסענדיג דאס קאלטע אייזען מיט דעםווארמען בלוט פון זייערע יונגע לעבענס...

און גאנץ לעדיג און וויסט איז שוין געווארען פאר'ן טהעאטער־פלאץ. פון דערווייטענס האט נאך אפגעקלונגען אן איינזאמע היסטעריש געוויין פון א ענטלאפענער מוטער, וואס האט איהרע קינדער דא איבערגעלאזען... איבער דעם ברייטען ווייטען טעאטער־פלאץ זענען געלעגען טוידטע קערפער, בעשמוצט אין זייער בלוט, האבען זיך ארומגעוואלגערט, איינצעלנע אפגעהאקטע מענשליכע גלידער, פרויען־קאפעלושען, אויסגעריסענע האר פון פרויען־קעפ..

שווארץ און פרעמד זענען ארום דעם ווילדען אונגליקליכען פלאץ געשטאנען די הייזער. דאס גרויסע טעאטער מיט זיינע פיעל פינסטערע פענסטער האט עפעס אזוי שרעקליך אויסגעקוקט, ווי דער באדען פון א רוימישען צירק, האט אויסגעזעהען דער טעאטער־פלאץ, ווי א שפיעל־פלאץ, וואו ווילדע הונגעריגע טיגרען ווערען ארויסגעלאזען אויף שוואכע, אונבעוואפענטע מענשען...

שווארץ און פינסטער זענען שוין געוועזען די גאסען אין ווארשא, איבער די שטיינער האט נאר אפגעקלונגען דאס שווערע געהן פון די געדיכטע פאטרולען. טהייל־מאל האט פארציטערט די שווערע שטילקייט א איינזאמע סאלווע, וואס האט זיך געהערט פון א ווייטער גאס... טהיר און טהויערען זענען געוועזען פערהאקט. נאר נאך דא און דארט האט געהאנגען פאר א הויז, א איינזאמע אילומינאציע לעמפעל, וואס מען האט אנגעצינדען לכבוד די פרייהייט, און וואס דער סטרוזש האט עס נישט צייט געהאט ארונטער צו חאפען, בעפאר ער האט דאס טהויער פערקלאפט, פאר די אנטלאפענע וואס די קאזאקען האבען זיי נאכגעיאגט... און ווי פערשעמט, א איינזאמס האט דאס לעמפעל געהאנגען, ווי אנ'ארויסגעווארפענעם אויף דער גאס...

שווארץ און פינסטער איז די נאכט געוועזען...

שטום זענען געשטאַנען די הייזער איינגעהילט אין טונקעלהייט נאָר נאָך האָט די שטילע שוואַרצע נאַכט געשטערט איינזאַמע טריט פון אַ מאַמען אין אַ שוואַרץ טוך געהילט, און אַ מאַמעס אַ קול האָט אין די פינסטערע נאַכט געוויינט, לויפענדיג גאַס אויס, גאַס איין:

— מיין קינד! מיין אָרים קליין קינד!

דאָס קלאָגענדע קול פון דער מאַמע איז אין די שוואַרצע נאַכט פערטריקענט געוואָרען, ווי אַ שוואַרצער טראָפען, אין אַ שוואַרצען ים...

און ווייט אין גאַס אין דער שוואַרצער נאַכט האָט דער מאַמעס קלאָג-געוויין אָבגעקלינגען:

— וואו איז מיין קינד? מיין אָרים קליין קינד?

נאָר שטום זענען געשטאַנען די הייזער, פערקלאַפט ווי אַ טורמע פאַר די בירגער פון דעם ערשטען פרייהייטס טאָג.

קאָנסטיטוציע.

עס איז נאָך געווען נאַכט, נאָר דאָך האָט שוין אַ גרויער מאָרגען-פלעק פון אַ חשון טאָג ברוגזדיג אין פרעמד זיין גרויקייט אויסגעגאָסען אין אַ עק הימעל וואָס האָט זיך געוויזען ווייט אין אַ עק גאַס, צווישען צוויי הויכע ציילען הייזער.

די הויכע גאַס הייזער, אַזוי ווי מען וואָלט פלוצלונג פון זיי די שוואַרצע נאַכט-דעקע אַראָבגענומען זענען ווייטער געשטאַנען ווי פרי-דער פערשלאָפען און שטום... אין גאַס איז קיינעם נישט געווען צו זע-הען, נאָר פון ערגעץ ווייט האָט זיך געהערט אַ רעדער-קלאַפען פון אַ לויה-וואָגען, וואָס איז ערשט דורך די נאַכט אין דער גאַס דורך גע-פאָהרען.

און די רעדער האָבען אין די שטיינער אָפּגעהאַקט ווי אַ שווע־דער קוידהלען וואָגען. דעם לויה־וואָגען איינער אַליין, מיט אַ מת אין זיך, און מיט איין לעבעדיגען מענש — דעם שמייסער אויף זיך — האָט געשלעפּט איין לעבעדיג פערד, וואָס דאַכט זיך אַז קיינער האָט עס אָנגעטריבען, נאָר איינס אַליין האָט עס געבלאָנדזשעט גאַס אויס, גאַס איין...

אויפ'ן טראָטואַר, געגענאיבער אַ נאַקעטען בוימער־סקווער איז געלעגען אַ טוידטער קערפּער פון אַ געהרג'עטען יונגען מענש, האַלב פערנעצט אין דעם בלוט וואָס איז פון זיין אויפגעשפּאָלטענעם קאָפּף גערונען האָט ער יעצט, אין די נאַכט זעהר שוואַרץ אויסגעקוקט...

די טויטע סמאַטע וואָס האָט זיך אויפ'ן טראָטואַר אַרומגעוואַל־גערט האָט אַזוי עפּיס פערשטומט די גאַס, אַז דער זעלנער מיט די ביקס וואָס איז נישט ווייט פון איהר, געשטאַנען איינגעוויקעלט אין זיין פייכטען מאַנטעל — האָט אויך דעם איינדרוק געמאַכט ווי אַ טויטע סמאַטע איינגעוויקעלט אין אַ זעלנערשען מאַנטעל האָט מען אַנידער־געשטעלט נעבען אַ וואַנד, און ווי עפּיס אַ שפּילערייַ האָבען איהם קינדער אַ ביקס אין אָרעם אַריינגעשטעקט...

אויף זיי ביידע, אויף דעם טויטען קערפּער, און אויף דעם זעלנער האָבען די נאַקעטע צווייגען פון די נאַקעטע בוימער אין דעם גאָרטען־סקווער געשאָקעלט אַהין, געשאָקעלט אַהער, געזאָגט... גע־זאָגט... און געזאָגט, און איין גאָט ווייסט וואָס זיי האָבען געוואָלט...

און ביי דעם אַלעם איז אין גאַס אַזוי שטיל געווען ווי איינס וואָלט מיט דעם צווייטען פרעמד געווען... ווי איינס וואָלט דאָס צווייטע נישט דערקענט...

אַזוי פֿרעמד און אָהנע-ערקענט האָט זיך איבער דעם אַלעם גע-צויגען אַ גרויע פּלאַכטע פֿון אַ פֿערנעבעלטען חשון טאָג...

ווייט אין עק גאַס האָט זיך אַ שוואַרץ פּלעקעל געוויזען וואָס איז וואָס אַמאָל נעהנטער אָנגעקומען! אין דער שטילער גאַס ווי פֿון אַ פֿרעמדער וועלט איז אַ יונגעל אַ גאַזעטען-טרעגער מיט באָרפֿוס-דיגע פֿיס און אַ אויפֿגעדעקטען קאָפּ אָנגעקומען צו לויפֿען, אין אָרעם האָט ער געהאַלטען אַ פּאַק מיט „עקסטרעס" אין האַנד אַ ווייס שטיק פּאַפּיער, אַ קול פֿון אַ יונגע ברוסט האָט די שטילע לופֿט פֿון די שטילע גאַס דערציטערט:

„קאָנסטי--טוצ--יאַ!"

ער האָט געגעבען אַ בליק אויף דעם טויטען קערפּער וואָס האָט זיך אויפֿ'ן טראָטואַר אַרום-געוואַלגערט, און פֿלינק געמאַכט פֿיס... פֿון הינטער אים האָט זיך געהערט זיין קול:

— קאָנסטי--טוצ--יאַ!

אַנ'אוֹצר פוּן קלאַסישע ליטעראַטור.

אַלע 5 באַנדער פוּן

„הויז פריינד“.

רעדאַגירט פוּן מ. ספעקטאר.

פוּן דעם „הויז פריינד“ איז שוין לאַנג ניט געווען צו בעקומען אַלע בענדער, און פיר די ערשטע צוויי בענדער אַליין האָט מען געצאָהלט 5 רובל. יעצט האָט די פערלאַג „פראָגרעס“ אָפגעדרוקט די בעסטע ליטעראַטור פוּן אַלע 5 בענדער; עס ענטהאַלט אומגעפעהר 1500 זייטען אויף שעהן פאַפּיער.

אין דעם אוצר פוּן די קלאַסישע ליטעראַטור „הויז פריינד“ קומט אריין היסטאָרישע און וויסענשאַפטליכע ארטיקלען, רייזעבעשרייבונגען, ערצעהלונגען פוּן דער נאַטור געשיכטע, ידיעות וואָס יעדער מענש דאַרף וויסען, לעבענס-בעשרייבונג פוּן גרויסע לייט, נייע ערפינדונגען, אנעקדאָטען, שעהנע מעשות, גלייכע ווערטליך, שכל'דיגע רייד פוּן גרויסע לייט, ערצעהלונגען, ראָמאַנען, פאָעזי פוּן פאָלגענדע ליטעראַטען און דיכטער:

אבראַמאָוויטש (מענדעלע מוכר ספרים); איזאַבעללא; אייזענשטאַדט; אמת; בערנשטיין; ברוידעס ר.; גאָלדפאַדען; גאָרדאָן י. ל.; גאָרדאָן מ.; גוידא; דאָליצקי; דאמארעצקי; דינעזאָהן; דרוקער; האָלבערג; האָפפמאַן; וויסבערג; וועבער; זאַמאָשטיין; זוסמאַנאָוויטש; זייפערט; זאַטילאָווסקי; זאַגאָראָרסקי: יאָנאַטזאָהן; יהואש; כהן; לילענבלום; ליטינסקי; לערנער; סמאָלענסקי פ.; ספעקטאָר; עטינגער; פינסקי; פרוג; פרץ; פרישמאַן; פריעדבערג; פרענק; פרייד; צווייפעל; צונזער; ציטראָן; קייזער; ראַבינאָוויטש; רבי קצין; ריזבערג; שלום-עליכם; שר של ים און נאָך אַנדערע שרייבער.

אום אַלע זאָלען קענען פערשאַפען דעם אוצר פוּן קלאַסישע ליטעראַטור האָבען מיר געשטעלט דעם פּרייז פיר דאָס גאַנצע ווערק רובל 2.50, מיט פּאָרטאָ געבונדען אין 2 פּראַכט-בענדער נאָך 1 רובל.

Я. ЛИДСКІЙ, Варшава, Налевки 36. (Телефонъ 61-63.)

פֿערלאַג „פֿאַמיליען־ביבליאָטעק" וואַרשאַ.

דער פֿערלאַג גיט אַרויס ביליגע און ניצליכע ביכלעך פֿון פּאָפּולערע שריפֿטשטעלער צום לעזען און אונטער־האַלטונג, אין הויז און געזעלשאַפֿט.

פֿאָלגענדע ביכלעך זענען שוין ערשיענען:

				פּרייז
1)	פּעסעלע דעם רבינס	ערצעהלונג	פֿון שלום עליכם.	5 ק'
2)	פֿינף און זיבעציג טויזענד	„	„ שלום עליכם	15 „
3)	דער קוש	„	„ ל. שאַפּירא	5 „
4)	אלמנה נומער 1	„	„ שלום עליכם	5 „
5)	אלמנה נומער 2	„	„ שלום עליכם	5 „
6)	אלמנה נומער 3	„	„ שלום עליכם	5 „
7)	פֿערשפּעטיגט	„	„ אברהם רייזען	5 „
8)	דער דייטש	„	„ שלום עליכם	5 „
9)	גוטע ברידער	(קאָמעדיע)	„ אברהם רייזען	5 „
10)	„מאָמענטען"		„ שלום אַש	15 „
11)	אַ ווינגרישנער בילעט	ערצעהלונג	„ שלום עליכם	15 „
12)	שמואליק	„	„ שלום עליכם	5 „
13)	יוסף דער דזענטעלמאַן	„	„ שלום עליכם	10 „
14)	די יונגע ליבע	„	„ ד. פּינסקי	5 „
15)	שפּרינצע	„	„ שלום עליכם	5 „
16)	דער שפּיאָן	„	„ מ. טייטש	5 „
17)	די יורשים	„	„ שלום עליכם	5 „
18)	מיט'ן עטאַפּ	„	„ שלום עליכם	15 „
19)	די ערשטע קאָמונע	„	„ שלום עליכם	10 „
20)	דער בלינדער	„	„גיואַי דע מאָפּאַסאַן	5 „
21)	חוה, טביה דעם מילכיגער'ס	„	„ שלום עליכם	5 „
22)	די ערשטע יודישע רעפּובליק		„ שלום עליכם	10 „
23)	ד צעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען		„ שלום עליכם	10 „
24)	דרייצעהן געפֿאַנגענע	„	„ שלום עליכם	10 „
25)	עולם הבא	„	„ שלום עליכם	10 „
26)	דער קרבן	„	„ יעקב גאָרדין	5 „
27)	הונדערט איינם	„	„ שלום עליכם	5 „
28)	די ציגיינערין	„	„ אברהם רייזען	5 „
29)	ערב פּסח'דיגע עמיגראַציע	„	„ שלום עליכם	5 „
30)	שמעון	„	„גיואַי דע מאָפּאַסאַן	5 „
31)	דער יונגסטער פֿון די מלכים	„	„ שלום עליכם	5 „
32)	די באַראָנעסע	„	„וו. דאָראָשעוויטש	5 „

פּרייז פֿיר אַלע 32 ביכער בלויז 2 רובל מיט פּאָרטאָ.

אַדרעסע פֿון פֿערלאַג: Я. ЛИДСКИЙ, книжный магазинъ, Варшава, Налевки 36. Телеф. 61-63.